

ضرورت تعامل علمای جهان اسلام و اجتناب از لعن و تکفیر

علی اکبر ذاکری

عضو هیئت علمی پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

بوستی
۱۳۹۵

موضوع:

عقاید ۱۵۱ (کلام و عقاید: ۲۵۲)

گروه مخاطب:

- تخصصی (کتاب راندان جوانان)

- عمومی

شماره انتشار کتاب (چاپ اول): ۲۲۶۲

مسئله انتشار (چاپ اول و بازچاپ): ۶۶۱۲

ذاکری، علی اکبر، ۱۳۳۸ - ۲
ضرورت تعامل علمای جهان اسلام و اجتناب از لعن و تکفیر / علی اکبر ذاکری، - قم: مؤسسه بوستان کتاب (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۹۵.
[۲۶۰] ص. - (مؤسسه بوستان کتاب: ۲۶۲) (کلام و عقاید: ۲۵۲، عقاید: ۱۵۱)

ISBN 978-964-09-1765-7

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا

AliAkbar Zakeri, The Urgency of Interaction between Scholars
of Islamic World and Avoiding Curse and Takfir
ص. ع. به انگلیسی:

کتابنامه: ص. [۲۲۳] - ۱۲۵۶، همچنین به صورت زیرنویس
۱. و خدات اسلامی. ۲. تکفیر - کشورهای اسلامی. ۳. دشتام گوئی. الف. دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه

قم، مؤسسه بوستان کتاب، ب. عنوان.

۲۹۷ / ۴۸۲

BP ۲۳۳ / ۵ / ۱۷ ض ۴

شماره کتاب شناسی ملی: ۴۱۹۸۸۶۸

۱۳۹۵

ضرورت امام علمای جهان اسلام و اجتناب از لعن و تکفیر

- نویسنده: علی اکبر زاکری
- ناشر: مؤسسه بوستان کتاب
- (مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)
- لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپخانه مؤسسه بوستان کتاب
- نوبت چاپ: اول / ۱۳۹۵ • شمارگان: ۱۱ • بها: ۱۷۰۰۰ تومان

تمامی حقوق © محفوظ است

printed in the Islamic Republic of Iran

- ✦ دفتر مرکزی: قم، خ شهدا (صفاییه)، ص پ ۹۱۷ / ۳۷۱۸۵، تلفن: ۳۷۷۴۱۵۵، فاکس: ۳۷۷۴۱۵۵، پست: ۳۷۷۴۳۴۲۶، تلفن پخش: ۳۷۷۴۳۴۲۶
- ✦ فروشگاه مرکزی: قم، چهارراه شهدا (عرضه ۱۲۰۰۰ عنوان کتاب با همگام ۱۷۰۰۰ عنوان)
- ✦ فروشگاه شماره ۲: تهران، خیابان انقلاب، بین وصال و فلسطین، جنب بانک انصاف، تلفن: ۸۹۹۵۶۹۱
- ✦ فروشگاه شماره ۳: مشهد، چهارراه خسروی، مجتمع پاس، جنب دفتر تبلیغات اسلامی جمعیت اسلامی رضوی، تلفن: ۲۲۳۳۳۷۲
- ✦ فروشگاه شماره ۴: اصفهان، چهار راه کرمانی، جنب دفتر تبلیغات اسلامی شعبه اصفهان، تلفن: ۳۷۷۴۳۴۲۶
- ✦ فروشگاه شماره ۵ (رنگین کمان، فروشگاه کودگ و نوجوان): قم، چهارراه شهدا، نبش خیابان آرم، تلفن: ۳۷۷۴۳۴۲۶
- ✦ فروشگاه شماره ۶: قم، خیابان شهدا (صفاییه)، انتهای کوچه ممتاز

اطلاع از بازه های نشر از طریق پیام کوتاه (SMS)، یا ارسال شماره همراه خود به ۲۱۵۵ - ۱۰۰ و یا ارسال درخواست به:

پست الکترونیک مؤسسه: E-mail: info@bustaneketab.com

جدیدترین آثار مؤسسه و آشنایی بیشتر با آن در وب سایت: <http://www.bustaneketab.com>

با قدردانی از همکارانی که در تولید این اثر نقش داشته‌اند:

• اعضای شورای بررسی آثار • دبیر شورای کتاب: جواد آهنگر • سرپرستار: ابوالفضل طریقه‌دار • ویراستار: مهدی خلیلیان • چکیده عربی: خلیل المعصمی • چکیده انگلیسی: یحیی داوری • حروفنگار: سبکته ملازاده • اصلاحات حروفنگاری: لیلا حاج‌اسماعیلی و منا جمیل‌پور • صفحه آرایی: حسین محمدی و احمد مؤتمنی • نمونه‌خوانی: سیدکاظم رضوی • کنترل نمونه‌خوانی: محمدجواد مصطفوی • بازخوانی نهایی متن: علی میری • کنترل فنی صفحه‌آرایی: سیدرضا موسوی‌منش • کارشناس طراحی و گرافیک و طراح جلد: مسعود نجابتی • اداره آماده‌سازی: حمید رضا تیموری • اداره چاپخانه: مجید مهدوی و سایر همکاران لیتوگرافی، چاپ و صحافی • مدیر تولید: عبدالهادی اشرفی. رئیس مؤسسه محمدباقر انصاری

فهرست مطالب

۱۳	مقدمه
۱۳	توصیه‌های قرآنی به وحدت
۱۶	اهمیت وحدت
۲۲	خلاصه فصل‌های کتاب
۲۷	فصل اول: تکفیر در جهان اسلام
۲۸	تکفیر در لغت
۲۹	تکفیر در اصطلاح
۳۲	تفاوت تکفیر و ارتداد
۳۲	پیشینه تکفیر
۳۲	۱. در مسیحیت
۳۳	۲. در صدر اسلام
۳۴	۳. تکفیر، اندیشه اصلی خوارج
۳۴	۴. حاکمان بنی امیه و تکفیر مخالفان
۳۶	۵. تکفیر در قرون بعدی اسلام

- ۳۷..... ۶. تکفیر بین مذاهب اهل سنت
- ۳۸..... ۷. تکفیر بین شیعه و سنی
- ۳۹..... ۸. رواج تکفیر در قرون اخیر
- ۴۰..... الف) سلفی‌های تکفیری
- ۴۱..... ب) تکفیر در مصر
- ۴۳..... ج) تکفیر در این زمان
- ۴۴..... راجبات تکفیر و انگیزه‌های آن
- ۴۴..... ۱. آیه
- ۴۵..... ۲. کوفه‌ها و اندیشه
- ۴۵..... ۳. جهل و تعصب
- ۴۵..... ۴. اختلاف‌های کلامی و فقهی
- ۴۶..... ۵. اختلاف‌های فقهی - مذنبی
- ۴۶..... ۶. فتنه‌گری حکومت‌ها
- ۴۷..... ۷. مسائل اجتماعی
- ۴۷..... ۸. دشمنان اسلام
- ۴۸..... چگونگی شکل‌گیری وحدت و پدیده کن شدن تکفیر
- ۴۸..... ۱. توجه به باورهای مشترک
- ۴۹..... الف) شهادتین؛ معیار ورود به اسلام
- ۵۲..... ب) اهل قبله
- ۵۶..... روایات مشترک شیعه و سنی در بنیان‌های دینی
- ۵۹..... ج) نماز بر اهل قبله
- ۶۳..... ۲. معیارهای تکفیر

۶۵	الف) انکار خدا و توحید
۶۵	ب) انکار رسالت نبی گرامی اسلام ﷺ
۶۵	ج) انکار ضروری دین
۶۹	د) سب
۷۹	۳. اهتمام به انسجام و عزت جهان اسلام
۸۰	الف) در حوزه سیاسی
۸۴	ب) وضعیت فرهنگی
۸۷	نتیجه
۸۹	فصل دوم: سب و لعن در قرآن
۹۰	سب و لعن
۹۰	سب در لغت
۹۱	واژه لعن
۹۳	جمع‌بندی لغوی
۹۵	لعن در قرآن
۹۵	۱. کافران
۹۷	۲. مشرکان
۹۷	۳. منافقان
۹۸	۴. ظالمان
۹۹	۵. دروغ‌گویان
۹۹	۶. شیطان
۹۹	۷. قاتل

- ۱۰۰ ..... ۸. کتمان کنندگان کتاب
- ۱۰۰ ..... ۹. آزاردهندگان خدا و پیامبر
- ۱۰۱ ..... ۱۰. دارندگان قلب مریض
- ۱۰۱ ..... ۱۱. دارندگان سوءظن به خدا
- ۱۰۱ ..... ۱۲. قَذْف کنندگان زنان پاکدامن
- ۱۰۱ ..... ۱۳. نقض کنندگان عهد الهی
- ۱۰۲ ..... ۱۴. قطع کنندگان رَحِم
- ۱۰۲ ..... ۱۵. مفسد در زمین
- ۱۰۳ ..... ۱۶. قوم خالی
- ۱۰۳ ..... ۱۷. فرعون و قومش
- ۱۰۴ ..... ۱۸. قوم ابراهیم
- ۱۰۴ ..... ۱۹. لعن اقوام یکدیگر
- ۱۰۵ ..... ۲۰. لعن یهود
- ۱۰۹ ..... ۲۱. شجره ملعونه
- ۱۱۱ ..... لعن کنندگان
- ۱۱۲ ..... لعن در روایات نبوی
- ۱۱۳ ..... سب در قرآن و سنت
- ۱۱۷ ..... نتیجه
- ۱۱۷ ..... فسق و تفسیق و لعن فاسق در قرآن
- ۱۱۸ ..... ۱. ابلیس
- ۱۱۸ ..... ۲. اقوامی که گرفتار عذاب شدند
- ۱۱۹ ..... ۳. عذاب فاسقان

۱۲۰	۴. ستمگران
۱۲۰	۵. منافقان
۱۲۱	۶. قَذَف کنندگان
۱۲۱	۷. کافران
۱۲۲	۸. اهل کتاب
۱۲۲	فسق در لغت
۱۲۵	حرز لعن مرتکب کبیره
۱۲۷	لعن یزید بن معاویه
۱۲۹	علمای قائل به حرز لعن یزید
۱۳۴	نتیجه
۱۳۷	فصل سوم: سیره معصومان <small>علیهم السلام</small> و وحدت اسلامی
۱۳۷	مقدمه
۱۳۷	اهتمام امام علی <small>علیه السلام</small> به وحدت امت اسلامی
۱۳۸	هدف از همکاری وحدت و اعلای کلمه حق
۱۴۰	۱. همکاری علمی
۱۴۱	۲. همکاری قضایی
۱۴۲	۳. همکاری در امور سیاسی، نظامی و اجتماعی
۱۴۵	۴. برای مصلحت جامعه و حفظ وحدت مردم
۱۴۸	همکاری دیگر امامان با حاکمان در مسائل فقهی
۱۴۸	۱. کمک به حلّ ضرب سکه در زمان عبدالملک مروان
۱۵۰	۲. پرسش مکتوب خلیفه اموی هشام، از امام باقر <small>علیه السلام</small>

- ۱۵۰ ..... ۳. پرسش منصور از امام صادق علیه السلام
- ۱۵۱ ..... ۴. حلّ مشکل خانه‌های اطراف مسجد الحرام
- ۱۵۳ ..... ۵. دستورهای امامان شیعه در مدارا با اهل سنت
- ۱۵۴ ..... اهمیت نماز جماعت با اهل سنت
- ۱۵۷ ..... شرکت در مراسم اهل سنت
- ۱۵۸ ..... حضور همسر امام صادق علیه السلام در عزای زنان اهل سنت
- ۱۵۹ ..... شیجه‌گیری
- ۱۶۱ ..... فصل چهارم: تعامل حواریان شیعه و اهل سنت از بغداد تا حله
- ۱۶۱ ..... توصیه اسلام به تراکین دانش
- ۱۶۲ ..... تعامل علمای شیعه با علمای اهل سنت در دانش‌اندوزی
- ۱۶۳ ..... زمینه‌های تعامل
- ۱۶۴ ..... تعلیم و تعلم
- ۱۶۵ ..... الف) علوم ادبی
- ۱۶۶ ..... ب) علوم فقه و حدیث
- ۱۶۷ ..... روش‌های دریافت حدیث
- ۱۶۹ ..... انواع اجازه
- ۱۷۰ ..... شیوه اجازه در پایان کتاب
- ۱۷۱ ..... ج) نقل و پژوهش
- ۱۷۲ ..... اهمیت فقه علمای آگاه به فقه اهل سنت
- ۱۷۳ ..... پیشینه تعامل علمی علمای شیعه و اهل سنت
- ۱۷۳ ..... مذهب‌گرایی در مدارس نظامیه

۱۷۴..... آزادی در تحصیل در زمان ممالیک

۱۷۵..... حوزه بغداد

۱۷۶..... ۱. شیخ مفید

۱۷۸..... ۲. سید مرتضی

۱۷۸..... ۳. شیخ طوسی

۱۷۹..... ۴. ابوعلی؛ فرزند شیخ طوسی

۱۸۰..... ۵. دیگر علما

۱۸۲..... حوزه ری، اساز و نیشابور

۱۸۲..... ۱. شیخ صدوق

۱۸۳..... ۲. شیخ مامقانی

۱۸۴..... ۳. طبرسی و شارحان

۱۸۶..... ۴. حسن بن یعقوب

۱۸۷..... حوزه حلب و شامات

۱۸۹..... حوزه حله

۱۹۳..... الف) کتاب‌های متعدد عالمان

۱۹۴..... ب) کتاب‌های قرآنی

۱۹۴..... ج) کتاب‌های حدیث

۱۹۵..... د) ادب و غریب الحدیث

۱۹۵..... ه) کتاب‌های متفرقه

۱۹۷..... فصل پنجم: تعامل شهیدین با علمای اهل سنت

۱۹۷..... مدارس در جیل عامل

۱۹۹	بستر سیاسی زمان شهیدین
۲۰۱	شهید اول
۲۰۲	اجازات و استادان شهید اول
۲۰۳	استفاده شهید اول از علما و کتاب‌های عامه
۲۰۴	الف) اجازات شهید از علمای عامه
۲۰۶	ب) استفاده از منابع عامه
۲۱۱	شهادت شهید اول
۲۱۳	شهید ثانی
۲۱۴	اجازه‌ها و شهید ثانی از علمای عامه
۲۱۵	آشنایی با فقه عامه
۲۱۹	نتایج و پی‌آمدهای مثبت تعامل علمی
۲۱۹	۱. هم‌گرایی بین مسلمانان
۲۲۵	۲. آزاد مینشی و سعه صدر
۲۲۹	۳. توسعه علوم اسلامی
۲۳۳	کتاب‌نامه
۲۵۵	نشریات
۲۵۶	در نرم افزار

وحدت رمز پیروزی و توفیق مسلمانان، باعث رسیدن انسان‌ها به قله‌های ترقی و تکامل و عامل شوکت و عظمت جامعه اسلامی است. وحدت، مسلمانان را در برابر دشمنان، به صورت سدی استوار و بنیانی مرصوص در برابر دیگران قرار می‌دهد و هرگونه توطئه دشمنان را خنثی می‌کند. وحدت، پیشرفت و هم‌سنگی اقوام و مذاهب مختلف اسلامی را به ارمغان می‌آورد.

توصیه قرآن به وحدت

قرآن در آیات گوناگون، مسلمانان را به وحدت فرا می‌خواند و از هرگونه تفرقه باز می‌دارد.

یکم: اعتصام به ریسمان الهی از دستورهای قرآن است:

﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا﴾^۱

به ریسمان الهی چنگ بزنید و دچار تفرقه نشوید.

مفسران دربارهٔ ریسمان الهی اقوال مختلفی بیان کرده‌اند. صاحب مجمع البیان سه نظر آورده و می‌نویسد: می‌توان گفت هر سه، مورد نظر قرآن است.

۱. قرآن: پیامبر ﷺ فرمود: کتاب خدا ریسمانی است که از آسمان تا زمین کشیده شده است.^۱ سیوطی در تفسیر آیه به نقل حدیث ثَقَلین پرداخته که در آن از قرآن تعبیر به حبل الله شده است.^۲

۲. آل محمد، از امام باقر علیه السلام نقل است که:

«آل محمد ریسمان حبل الهی اند که خداوند دستور چنگ زدن به آن را داده است.»^۳

طبرسی و ثعلبی نیز روایتی از آن حضرت نقل کرده‌اند: ما حبل الهی هستیم.^۴

۳. اسلام: این نظر را ابن عباس نقل کرده است.^۵

اگر محور اصلی وحدت، قرآن باشد، مسلمانیان بر اساس دستورهای

۱. طبرسی، مجمع البیان، ج ۲، ص ۴۰۵: «کتاب الله هو حبل الله المراد من السماء إلى الأرض».

۲. سیوطی، الدر المنثور، ج ۲، ص ۴۱۹: قال رسول الله ﷺ: «أنتي تارك فليس من كتاب الله عز وجل حبل ممدود ما بين السماء والأرض وعترتي أهل بيتي وأتباعي حتى يردا عليّ والحوض».

۳. حوزی، تفسیر نورالثقلین، ج ۱، ص ۳۷۸: جابر عن أبي جعفر علیه السلام قال: «آل محمد علیهم السلام هم حبل الله الذي أمر بالاعتصام به».

۴. طبرسی، مجمع البیان، ج ۲، ص ۸۰۵: ثعلبی، الكشف و البیان عن تفسیر القرآن، ج ۳، ص ۱۶۳: أبان بن تغلب عن جعفر بن محمد: «نحن حبل الله الذي قال الله: ﴿وَأَعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا﴾».

۵. طبرسی، مجمع البیان، ج ۲، ص ۸۰۵.

مورد اتفاق اسلام حرکت کنند، هرگز دچار اختلاف و تشتت نمی‌شوند و به ترقی و رشد اجتماعی و علمی می‌رسند.

دوم: خداوند مسلمانان را از هرگونه اختلاف نهی می‌کند و این که نباید همانند یهود و نصارا دچار اختلاف گردند. و از آنان می‌خواهد در پی وحدت بین یکدیگر باشند:

﴿وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ﴾؛^۱

همچون کسانی نباشید که پس از رسیدن آیات آشکار به آنان، گرفتار پراکنگی و اختلاف شدند.

سوم: قرآن آیه‌ها را با تفرقة و جدایی را به خوبی بیان کرده است:

﴿أَطِيعُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ

وَأَصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾؛^۲

از خداوند و رسولش اطاعت کنید و با یکدیگر نزاع نکنید، که ناتوان شده و شوکت و عظمت‌تان از بین می‌رود و صبر کنید، زیرا خدا با صبر کنندگان است.

نزاع، باعث سستی و ناتوانی می‌شود. به تعبیر برخی مفسران، اختلاف و نزاع سبب ترس و از بین رفتن پیروزی بین شماست.^۳ اختلاف، ضعف شما را در جهاد با دشمن، در پی دارد.^۴

۱. آل عمران، آیه ۱۰۵.

۲. انفال، آیه ۴۶.

۳. سیوطی، دزالمتثور، ج ۳، ص ۱۹۰: «يقول: لا تختلفوا فتجبنوا و يذهب نصرکم».

۴. طبری، جامع البيان، ج ۱۰، ص ۱۲: ﴿وَلَا تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا﴾ قال: «الفشل: الضعف عن جهاد عدو».

ریح در آیه شریفه به دولت^۱، صولت و قوت مسلمانان، تفسیر شده است.^۲
و افزون بر دولت، کنایه از نفوذ فرمان و جریان آن برابر مقصود نیز هست.^۳
اختلاف و نزاع در جامعه اسلامی به فروپاشی دولت اسلامی و تنزل
قدرت و شوکت مسلمانان می‌انجامد که قرآن مسلمانان را از آن نهی
کرده است.

اهمیت توجه

رسول خدا در سجد «خیف» در این باره فرمود:

ثَلَاثٌ لَا يَأْتِيَنَّ عَرَابَهُنَّ قَلْبُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ: إِخْلَاصُ الْعَقْلِ لِلَّهِ وَ
النَّصِيحَةُ يَمِينَةِ الْأَسْلِمِينَ وَ اللَّزُومُ لِحِمَاةِهِمْ؛^۴

سه چیز است که هرگز دل مرد مسلمانی در مورد آن‌ها خیانت نمی‌کند:

عملی را برای خدا خالصانه انجام دادن، خیرخواهی برای رهبران

مسلمانان و همراهی با جماعت آن‌ها.

این خبر در منابع مختلف اهل سنت با اندکی تفاوت نقل شده که در آن

دعوت به لزوم همراهی با جماعت مسلمانان، شده است.^۵

۱. فخر رازی، مفاتیح الغیب، ج ۱۵، ص ۴۹۰: «المراد بالريح الدولة».

۲. مطهری، مجمع البیان، ج ۴، ص ۸۴۲: «﴿وَتَذَهَبَ رِيحُكُمْ﴾ معناه تذهب صولتکم و قوتکم و قال مجاهد: نصرتکم».

۳. هاشم بحرانی، البرهان، ج ۲، ص ۷۲۴: «الأخفش: دولتکم، و الريح هاهنا كناية عن نفاذ الأمر و جريانه على المراد».

۴. کلینی، کافی، ج ۱، ص ۴۰۳، ح ۴۰۴.

۵. أحمد حنبل، مستند، ج ۳، ص ۲۲۵ و ج ۵، ص ۱۸۳؛ سنن الذاری، ج ۱، ص ۸۶؛ سنن ابن ماجه،

درباره اهمیت وحدت، سخن مرحوم کاشف الغطا بسیار مهم و زیبا است. شیخ محمد حسین کاشف الغطا وقتی در رجب سال ۱۳۵۰ / ۱۳۹۱ م. به کنگره جهانی اسلامی در بیت المقدس دعوت شد و به شهر قدس رفت، مسلمانان به امامت ایشان نماز جماعت خواندند. سپس بالای منبر، در مسجد اقصی سخنی به یادگار در این باره بیان کرد:

يُنِي الْاِسْلَامُ عَلَي دِعَامَتَيْنِ: كَلِمَةُ التَّوْحِيدِ وَ تَوْحِيدُ الْكَلِمَةِ؛^۱

اسلام بر اساس دو اصل و دو اندیشه بنا شده است؛ یکی: اصل پرستش خدای یگانه و دیگر: اتفاق و اتحاد جامعه اسلامی.

جامعه‌ای که دنبال وحدت باشد، از هرگونه تکفیر و نزاع دوری می‌کند. در جهان غرب پس از سال‌ها درگیری و نزاع، میان یزید و مسیحیان هماهنگی برقرار شده است و دولت‌های به ظاهر مسیحی حامی دولت به ظاهر یهودی شده‌اند! چگونه مسلمانان نمی‌توانند میان خود وحدت ایجاد نمایند در حالی که در ارکان اساسی و مناسک مهم با یکدیگر مشترکات فراوانی دارند.

امروز که دنیای غرب پس از دوست سال تسلط بر جهان اسلام هنوز هم بر ضد مسلمانان توطئه می‌کند و اجازه ایجاد وحدت بین ملت‌های مسلمان را نمی‌دهد و با ایجاد تفرقه‌های قوم و مذهبی

→ ج ۱، ص ۸۴؛ تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۱۰۹؛ مسند الشافعی، ص ۲۴۰ و سنن الترمذی، ج ۵، ص

۳۴. «ثَلَاثٌ لَا يَبْقَىٰ عَلَيْهِنَّ قَلْبٌ مُّسْلِمٌ إِخْلَاصُ الْقَلْبِ لِلَّهِ وَمُتَاصَحَةُ أَيْمَةِ الْمُسْلِمِينَ وَكُرُومُ جَمَاعَتِهِمْ».

۱. کلاتر، کتاب المکاسب (المحتشی)؛ مقدمه، ص ۲۰۰؛ اشیر، ادب الطّف، ج ۱۰، ص ۴۸ و

مطهری، مجموعه آثار، ج ۲۵، ص ۴۵ و ۹۶.

در جهت جدایی مسلمانان تلاش می‌کند. آنان باید خود بکوشند در مقابل این برنامه دشمن، بایستند و مانع هرگونه تفرقه شوند. امروز مانند گذشته نیست که مردم منطقه‌ای از دیگر مناطق بی‌خبر باشند. سخنی که در منطقه‌ای مطرح شود، بی‌درنگ به دیگر مناطق منتقل می‌شود. به همین دلیل گویندگان مذهبی و مسئولان سیاسی قبل از هر چیز باید به پی‌آمدهای سخن خود توجه کنند. گاهی سخنرانی شخص مشهوری در جایی باعث شده که در مناطق دیگر که دارای مردم متشکل از سنی و شیعه بوده، جمعی از شیعیان را به نام برگ بکشاند و جمعی مورد حمله افراد متعصب قرار گیرند. سخن عادل‌بی‌نام در قم یا تهران، در افغانستان، لبنان، عراق و پاکستان و دیگر کشورهای اسلامی انعکاس دارد. حتی جمعی، گزارش مراسم مردم را در مراکز حساس، به دیگر مناطق جهان منتقل کرده و باعث ایجاد اختلاف و درگیری بین مسلمانان می‌شوند و همین موضوع، آنان را از یکدیگر دور می‌کند. پس، باید از هرگونه تلاش تفرقه‌انگیز دوری کرد.

برخی افراد که وحدت را باور ندارند و بر تنوع اختلاف می‌دمند، می‌گویند: چگونه فرزندانمان را تربیت کنیم و آنان را با عقاید شیعه آشنا نماییم؟ در پاسخ می‌توان گفت: سخن از این نیست که کسی عقاید خود را رها کند و سنی شیعه و شیعه سنی شود و برای فرزندان از باورهای خود سخن نگوید، بلکه سخن این است که افراد نباید بیان عقاید خود را با لعن مخالفان‌شان همراه سازند. این موضوعی است که باید از آن اجتناب کرد. همان‌گونه که میان فرقه‌های اهل سنت اختلاف‌هایی وجود دارد، بین شیعه

و سنی اختلاف هست اما هرگز نباید باعث درگیری و نزاع و تکفیر یکدیگر شود.

شیخ صدوق در کتاب اعتقادات، روایاتی زیبا از امام صادق علیه السلام درباره وحدت نقل می کند که بسیار تکان دهنده و درس آموز است. به امام صادق گفته شد: ای فرزند رسول خدا! ما در مسجد، مردی را می بینیم که آشکارا به سب شمنان شما مشغولند و از آنان نام می برند! فرمود:

مَا لَهُ - لَعَنَهُ اللَّهُ - يَغْرِضُ بِنَا؛^۱

چه داری برای اوست! خداوند لعنتش کند. او با این کارش به ما عرض می کند.

در تفسیر آیه وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ^۲ آن حضرت فرمود:

لَا تَسُبُّوهُمْ فَإِنَّهُمْ يَسُبُّونَا

آنان را سب نکنید، زیرا آن ها نیز شما را سب می کنند.

و چه دردناک است که حضرت صادق علیه السلام می گوید: من صدای مردی را در مسجد می شنوم که مرا شتم می کند. پشتِ من خود را پنهان می کنم تا مرا نبیند.^۴

دقت در سخن و مسئولیت در اظهارات برای افراد مشهور و اعاظم و

۱. صدوق، الاعتقادات، ص ۱۰۷.

۲. انعام، آیه ۱۰۸.

۳. صدوق، الاعتقادات، ص ۱۰۷.

۴. همان، ص ۱۰۸: «إِنِّي لَأَسْمَعُ الرَّجُلَ فِي الْمَسْجِدِ وَهُوَ يَشْتُمُّنِي، فَأَسْتَتِرُ مِنِّي بِالسَّارِيَةِ كَيْ لَا يَرَانِي».

گویندگانی که سخنانشان از صدا و سیمای جمهوری اسلامی یا شبکه‌های دیگر رسانه ملی پخش می‌شود، اهمیت بیشتری دارد. اگر چنین افرادی در جایی دیگر سخنی بر خلاف وحدت بگویند نظام اسلامی متهم می‌شود که در ادعای وحدت صادق نیست. شنیده شده که سخنان برخی گویندگان، به افغانستان منتقل و باعث درگیری شیعیان و اهل سنت و کشتار جمعی از شیعیان شده است. در این صورت آیا سخن گویندگان مصداق این حدیث شریف امام صادق علیه السلام نخواهد بود:

مَنْ أَسَانَّ لِمَنْ مُؤْمِنٍ بِشَطْرِ كَلِمَةٍ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ بَيْنَ عَيْنَيْهِ
مَكْتُونًا: اِسْمٌ مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ!

هر کس مردی را در کسرتن مؤمن بی‌گناهی [حتی] با نیم کلمه کمک کند، در روز بازپسین بیاید، رحالی که مهر ناامیدی از رحمت خدا، بر پیشانی‌اش خورده باشد!

پس اگر «شطر کلمه = نیم کلمه‌ای» در کسرتن بی‌گناهی نقش آفرین است، آیا نباید گویندگان در سخنان خود دقت کنند؟ افزون بر این، امروزه که عله‌ای بر ضد اسلام توطئه می‌دهند، آیا نباید مسلمانان با وحدت خود توطئه‌های دشمنان اسلام را در مسلمانانگیزی بین جوامع اسلامی از بین ببرند؟ متأسفانه امروزه توطئه ضد اسلام با تلاش‌های گروه‌های تکفیری و خشونت بی‌حد و حصر آنان که مورد حمایت برخی کشورهای غربی هستند، ضربه‌های سختی به اسلام زده

۱. برقی، المحاسن، ج ۱، ص ۱۰۳؛ کافی، ج ۲، ص ۳۶۸؛ صدوق، من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۹۴؛ همو، ثواب الأعمال، ص ۲۷۶ و طوسی، امالی، ص ۱۹۸. متن عربی از فقیه است.

است. آیا مطرح کردن نادرست مسائلی اختلافی بین مسلمانان باعث آسیب‌رسانی به اسلام نمی‌گردد؟ بدیهی است در این مقطع مسلمانان، از هر زمان دیگری نیاز به وحدت و همگرایی و دوری از تکفیر یکدیگر دارند و لازم است همدیگر را تحمل کرده و از دسیسه‌های دشمنان تغافل نباشند.

سیره بزرگان شیعه و سنی، همکاری و همدلی را در حفظ و گسترش اسلام نشان می‌دهد و دو گرایش مهم مذهبی اسلام؛ شیعه و سنی باید از رهبران خود در صدر اسلام پیروی کرده و از هر آنچه باعث اختلاف و نزاع و تکفیر شود، پرهیز کنند.

وحدت، نیاز برمجامع اسلامی در عصر حاضر است که اگر لحظه‌ای نیز از آن غفلت شود، گروه‌های مذهبی و اسلامی در کشورهای مختلف دچار تشتت و افتراق شده و تنوع خود را در حفظ استقلال مسلمانان از دست می‌دهند. در نتیجه جامعه‌های اسلامی همچنان عقب مانده و تحت سلطه غرب باقی می‌مانند.

کتاب حاضر، برای مبارزه با تکفیر و تحقق وحدت بین مسلمانان و ضرورت توجه عالمان بدان در این مقطع حساس تاریخی الگوها و نکاتی را ارائه می‌کند.

این اثر در آغاز، مشکل امروز جهان اسلام یعنی تکفیر را بیان می‌کند و بر لزوم اجتناب از آن برابر ارزش‌های دینی می‌پردازد و راه‌حل‌هایی ارائه می‌دهد. سپس به بیان و شرح سب و لعن در قرآن پرداخته که اولاً: مسلمانان لازم است از آن پرهیز کنند و ثانیاً: توجه داشته باشند که نباید

عمل اندک شماری را، بهانهٔ متهم کردن یک گروه مذهبی دانست و به تکفیر آنان پرداخت، چون قرآن خود، افرادی را سب کرده و سب باعث تکفیر نمی‌شود هر چند پرهیز از آن لازم است. آن‌گاه نمونه‌هایی از وحدت بزرگان اسلام در سیرهٔ امامان شیعه و وحدت بین علمای شیعه و اهل سنت را عرضه می‌کند.

سومین نمونه‌هایی از وحدت عملی علمای شیعه و سنی در طول تاریخ با عنوان «تعامل بین علمای شیعه از بغداد تا حله» را آورده و سپس از دو تن بزرگان که قربانی وحدت شدند، سخن می‌گوید. در پایان نیز از راه حل‌ها نتیجه‌گیری می‌کند.

خلاصهٔ فصل‌های کتاب

این اثر از پنج فصل سامان یافته است:

فصل اول: دربارهٔ «تکفیر در جهان اسلام» است. در آغاز معنای تکفیر در لغت و اصطلاح، پیشینهٔ تکفیر، در مسیحیت، صدر اسلام و بین مذاهب اسلامی در طول قرون به ویژه قرن اخیر بیان شده و مواضع و انگیزه‌های تکفیر در هفت محور آمده است. در پایان دربارهٔ چگونگی ایجاد وحدت بین مسلمانان به سه نکتهٔ اساسی اشاره می‌شود: یکی باورهای مشترک؛ دیگری توجه به معیارهای تکفیر و سوم، اهتمام به انسجام و عزت مسلمانان در حوزهٔ سیاسی و فرهنگی.

فصل دوم: درباره «سب و لعن در قرآن»^۱ است، چرا که یکی از نکات چالش برانگیز در تکفیر است. در آغاز به معنای لعن پرداخته و نام لعن شدگان قرآنی در ۲۱ گروه آمده است. سپس سب در قرآن و سنت تعریف شده است. آن گاه به معنای فسق در قرآن پرداخته شده و نام هشت گروه فاسق در قرآن آمده است. با توجه به «لعن» به نظر می‌رسد که در مواردی لعن اشکال ندارد و بحثی درباره لعن یزید مطرح شده، که برخی علمای اهل سنت آن را جایز می‌دانستند.

فصل سوم: درباره سیره امامان شیعه درباره وحدت مسلمانان است. در آغاز به این نکته اشاره می‌رود که هدف از وحدت مسلمانان، اعلای کلمه حق است و سپس به نمونه‌هایی از کارهای وحدت‌آمیز امیرالمؤمنین علیه السلام علی در چهار محور اشاره می‌شود: همکاری‌های علمی، همکاری‌های قضایی، همکاری در امور سیاسی و نظامی، توجه به وحدت برای حفظ مصلحت جامعه اسلامی و جلوگیری از تفرقه. پس از آن نمونه‌هایی از همکاری علمی دیگر امامان شیعه با خاندان اهل سنت، حضور در آن‌گاه به دستورهای وحدت‌آفرین آنان، مانند نماز با اهل سنت، حضور در مجالس آنان و تشییع جنازه آنان، پرداخته شده است.

فصل چهارم: درباره تعامل عالمان اهل سنت و شیعه در مسائل مختلف است که «تعامل حوزه‌های شیعه و عامه از بغداد تا حله»^۲ نام دارد.

۱. همان، شماره ۱۵۷، پانیز ۱۳۸۹.

۲. ویژه نامه مستقل مجله حوزه به عنوان «ویژه شهیدین و تعامل آنان با مذاهب اسلامی» منتشر

شده به مناسبت برگزاری کنگره شهیدین، قم، آبان ۱۳۸۸، ص ۱۲۰ - ۱۴۸.

زمینه‌های تعامل در تعلیم و تعلم در علوم ادبی، فقه و حدیث و پژوهش بیان شده است و نمونه‌های بسیاری از تلمذ (= شاگردی) علمای شیعه نزد علمای عامه و برعکس را آورده‌ایم. به انواع اجازه‌های علمای شیعه از علمای عامه نیز اشاره شده که اجازه نقل کتاب‌های حدیثی عامه، مانند اجازه نقل کتاب صحیح بخاری و صحیح مسلم، لغت‌نامه‌ها و تفسیر و مانند آن نقل شده است. تعامل بین دو گروه از علما، قبل از مدارس نظامیه، ارتباط شیخ نیل، سیدمرتضی، شیخ طوسی و فرزندش با علمای اهل سنت و... آن‌گاه به تعامل حوزه حله، ری، خراسان و نیشابور پرداخته شده است.

فصل پنجم: درباره تعامل شهیدین با علمای عامه است. شهید اول و دوم از جیل عامل بوده و با علمای زیادی از اهل سنت تعامل داشتند و از آنان اجازه نقل حدیث گرفته‌اند. این دو بزرگوار تسلط کافی به فقه اهل سنت داشتند و به جهت همین تعامل و برد غصب برخی علمای متعصب اهل سنت قرار گرفته و به شهادت رسیدند. در پایان به نتایج این همکاری در هم‌گرایی، ایجاد بهیئت صدر و توسعه علم اسلامی پرداخته شده است.

این دو مقاله در یکی از کمیسیون‌های همایش کنگره شهیدین در قم قرائت شد و علمای حاضر از کشورهای مختلف از آن استقبال کردند. هم‌چنین یکی از آن بزرگواران از کشورهای عربی منطقه، ضمن تشکر از نگارنده گفت: از زاویه خوبی به موضوع پرداخته‌اید.

نوشتنی است برای هماهنگی در منابع اثر حاضر، منابع مختلف یکسان سازی شده و مجدداً به آن‌ها مراجعه شده است. اگر از دو چاپ قبلاً نشانی داده شده، تبدیل به یک نشانی از یک چاپ شده است. در مواردی نیز از دو چاپ متعدد یک اثر حدیثی، نشانی داده شده است. گاهی نیز مطالبی در تکمیل موضوع بر آنچه بوده، افزون شده است.

این مقاله، همراه نگارش فصل سوم در اختیار خوانندگان گرامی قرار می‌گیرد، امید است سودمند افتد و همگان را به حساسیت و وحدت در چهار اسلام و دوری از تکفیر یکدیگر توجه بخشد، تا از آسیب‌های تفرقه جدی در امان مانند.

در پایان لازم می‌انماید که در بررسی، ویرایش و انتشار این اثر نقش داشته‌اند، تشکر کنم و به سردارم خوانندگان گرامی با پیشنهادها و انتقادهای خود، نگارنده را مرهم‌نای خویش قرار دهند.

ع. علی‌اکبر ذاکری

استادیار پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی

۱۳۹۴/۲/۱۴ ه. ش. برابر با ۱۱ رجب ۱۴۳۶ ه. ق